

Gertruda Mieszówna i jej Manuskrypt

Gertruda jawi się na kartach *Modlitewnika* jako osoba głęboko religijna i władca zarazem. Tekst zdradza staranne wykształcenie teologiczne, wysoką kulturę literacką i nawet wyrobienie estetyczne. Poszczególne modlitwy reprezentują rozmaity stan ducha księżnej i są związane z różnymi kolejami jej życia. A życie to nie było ani łatwe, ani bezpieczne. Pierwsza jego znaczna część naznaczona była ucieczkami i tułaczką.

1. Lata 1025 – 1068: Dzieciństwo i młodość – w Polsce i Nadrenii. Małżeństwo z Izjasławem Jarosławowiczem

Gertruda urodziła się w okresie od 1014 do 1025 roku czyli pomiędzy zawarciem małżeństwa przez Bolesławowego syna Mieszka z niemiecką księżniczką, Rychezą, a śmiercią Chrobrego, po której stosunki między małżonkami zaczęły się najwyraźniej psuć (podobno Mieszko po ojcu odziedziczył także skłonność do rozwiązłości). Wydaje się, że należy się jednak skłaniać bardziej ku końcowej cezurze tego okresu. Jeszcze przed śmiercią ojca w 1034 roku, kilkuletnia Gertruda musiała wraz z matką uciekać z Polski. Stało się to pod koniec 1031 roku. Rycheza zatrzymała się w swym rodzinnym mieście - Kolonii. Tam też, w którymś z klasztorów, Gertruda pobierała nauki. Nie wiemy dziś, który to był klasztor. Wiemy jednak, że liczne siostry Rychezy były przełożonymi klasztorów benedyktynek w samej Kolonii i całej Nadrenii¹. Wiemy też, że wszystkie ciotki Gertrudy były starannie wykształcone, a ich aspiracje intelektualne i literackie były wysokie.² W 1043 roku około osiemnastoletnia Gertruda wyszła za mąż za rok od niej starszego Izjasława³, syna Jarosława zwanego Mądrym, księcia kijowskiego. Było to typowy mariaż dynastyczny, jednakże - jak można się domyślać - sama Gertruda była mu rada⁴.

¹ Por. T. Michałowska: *Ego Gertruda. Studium historycznoliterackie*, Warszawa 2001, 113.

² Gertruda otrzymała za patronkę wraz z imieniem św. Gertrudę z Nivelles w Brabancji, księżniczkę z dynastii Merowingów. Ksienią opactwa w Nivelles była ciotka Gertrudy Adelajda, (stąd imię to przyjęło się w dynastii piastowskiej).

³ Nie ma zgody wśród autorów piszący po polsku co do transkrypcji imienia małżonka Gertrudy. Spotykamy formę Izasław (K. Górski), Iziasław (T. Michałowska w *Ego Gertruda*) oraz najczęściej występującą formę Izjasław (S. Kętrzyński, M. H. Malewicz, B. Kürbis, T. Michałowska w *Średniowiecze*, wyd. 7, Warszawa 2002). Zachowujemy tę ostatnią pisownię tak z racji jej najpowszechniejszego występowania, jak i dlatego, że najbardziej jest ona zbliżona do ruskiego brzemienia imienia najstarszego Jarosławowicza.

⁴ Zapewne to brat Kazimierz wydał w 1043 r. (W. Meysztowicz przyjmuje datę 1039. Zob. *Manuscriptum Gertrudae filiae Mesconis II, regis Poloniae*, cura V. Meysztowicz editum, „Antemurale” 2 (1955), 108) Gertrudę za mąż za bratanek swej żony Dobronegi-Marii, Izjasława Jarosławowicza, księcia na Turowie, potem na Nowogrodzie, a od 1054 r. - księcia zwierzchniego w Kijowie. Mąż Gertrudy był więc synem Jarosława zwanego Mądrym i wnukiem Włodzimierza Wielkiego, którego dziełem był chrzest Rusi, dokonany w 988 r. Babką Izjasława była bizantyjska cesarzówna, Anna. Dr Małgorzata H. Malewicz – autorka pierwszego obszernego opracowania na temat *Modlitewnika* - sądzi, iż „małżeństwo to nie było chyba zawarte pod przymusem. Izjasław był partią wcale interesującą”. Potwierdza to podana przez ruskiego „latopisarza” Nestora charakterystyka Izjasława: „Był zaś Izasław mąż piękny licem, wzrostem wielki, obyczajów nienagannych, krzywdy nienawidził, miłował sprawiedliwość, nie było w nim ani obludy, ani chytrości, lecz był dobroduszny i złem za zło nie

Gertruda Mieszkowa i jej Manuskrypt

Wśród odpowiedniego dla królewskiej córki wiana, znajdował się też, liczący już ponad pół wieku, psalterz, który był pierwotnie własnością arcybiskupa trewirskiego Egberta⁵. To zapewne z niego Gertruda modliła się przybywszy na Ruś, gdzie w liturgii używany był język grecki bądź cerkiewnosłowiański. W stołecznym Kijowie, w otoczeniu Jarosława, gdzie panowała głęboka religijność i umiłowanie ksiąg, Gertruda musiała się czuć dobrze. Podobnie później - u boku swego również wykształconego małżonka - uposażonego na Turowie, a potem także - na Nowogrodzie Wielkim, księżna nie miała zbyt wielu powodów do zmartwień. W tym czasie urodzili się trzej synowie Gertrudy i Izjasława: Mścisław, Światopelk-Michał i Jaropelk-Piotr. Prawdopodobnie była też jedna córka. Z początkiem roku 1054, po śmierci ojca, Izjasław został księciem zwierzchnim w Kijowie. W 1068 r. Izjasławowie po raz pierwszy musieli salwować się ucieczką z Kijowa, z powodu buntu mieszkańców.

oddawał”. Wydaje się, że wychowana w klasztorze Gertruda musiała poczuć się dobrze na kijowskim dworze, w atmosferze umiłowania ksiąg i sztuki. Zob. M. H. Malewicz.: *Rękopis Gertrudy Piastówny*, „Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce” 5 (1972), 33 – 34.

⁵ Jego pontyfikat datowany jest na lata 977-993.